

DE POORT AAN DE HOOFDBRUG: EEN VERGETEN STADSPOORT

Luc Devriese

De Burgstraat is een oude en al eeuwenlang zeer belangrijke straat. Ook al zwijgen zelfs de meest volledige beschrijvingen van de Gentse stadsverdediging (1200-1300) erover in alle talen, er was wel degelijk een stadspoort die de vrije toegang vanuit ‘de buiten’ via die straat belette: de poort aan de Hoofdbrug over de Lieve (afb. 1). Wellicht werd ze vergeten omdat ze in de Gentse geschriften slechts zelden vermeld staat en dan nog zonder eigen naam: als poort ‘vander’ of ‘ter Hoofbrugge(n)’. Bovendien werd ze al in 1370 afgebroken. Het onbetwistbare bestaan van deze poort tot 1370 roept moeilijk te beantwoorden vragen op, vooral in verband met de toegang tot het grafelijk domein bij het Gravensteen.

De Burgstraat is een oude Gentse straat. Maurits Gysseling vond een vermelding als Borcstrate in 1241 en meerdere noteringen van de naam nog in dezelfde eeuw (1). Het kan niet anders of er moet wel een poort geweest zijn die

Afb. 1. Het gaat hem hier wel degelijk om de Hoofdbrug en niet om de ‘Onthoofdingsbrug’ zoals de volksetymologisch vervormde naam luidt (foto 2019).

Van den speye ter Braembrugghen, 82 lb. 2 s. 3 d.

Van der brugghen bachten Walle, 45 lb. 6 s. 8 d.

Van der Minnebrugghen, 3.234 lb. 5 s. 9 d.

Van den andren brugghen te boetene, 136 lb. 16 s. 1 d.

5 Van den mure up de Leye bi der Veebrugghen, 4.753 lb. 15 s. 1 d.

Van der poorten an de Hoofbrugghen, 12 lb. 19 s. 5 d.

**[12] Somme van allen den wercken die binnen desen jare
sijn, ghelijc dat hiervoeren ghescreven staat, 12.341 lb**

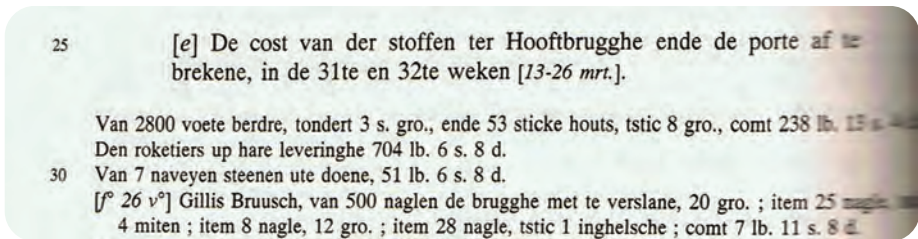
Afb. 2. Notering van betaling voor werk uitgevoerd aan de Poort bij de Hoofbrug in de Gentse stadsrekeningen (zie referentie Nicolas en Prevenier, 1999, in noot 2).

de vrije toegang tot de stad via deze straat belette. Ze staat inderdaad vermeld in de geschriften bewaard in Archief – Gent (Zwarte Doos), zij het slechts enkele keren (afb. 2 en 3).

Hoe is het te verklaren dat deze poort over het hoofd gezien werd in de vele beschrijvingen van de Gentse stadsversterkingen, die vrijwel allen gebaseerd zijn op eerder gepubliceerd werk en/of op min of meer recente archeologische bevindingen. In de weinige vermeldingen van deze ‘vergeten’ poort kreeg ze zelfs geen eigen naam mee. Ze werd genoemd naar de brug over de Lieve, die bekend stond als Hoofbrug (2). De reden voor deze ‘vergetelheid’ is te zoeken in het feit dat de kosten van de stadswerken van de rekeningenjaren met notities over precies deze poort veel later in druk uitgegeven werden dan de andere 14de-eeuwse (3). Ook de afbraak ter gelegenheid van een vernieuwing van de Hoofbrug in 1370 kwam pas in 1999 aan de oppervlakte in de uitgave van stads- en baljuwsrekeningen van die jaren door Nicolas en Prevenier (zie noot 2).

Dit is natuurlijk niet de reden van de schaarsheid aan vermeldingen, en ook van het ontbreken van deze poort in de lijstjes van bv. wachtdiensten aan stadspoorten, waarin overigens nooit alle poorten begrepen waren (4). Misschien moeten we die zoeken in het speciale statuut van de kleine zone rond het Gravensteen waartoe de poort aan de Hoofbrug toegang verleende: het grafelijk gebied binnen Gent met het castrum en de Oudburg. Behalve parochiaal (de burggrafelijke Sint-Veerleparochie) had dat evenwel geen speciaal statuut. De eigenaars en inwoners waren onderworpen aan de voorgeboden

(reglementen) van de stad. Zeker na het verkrijgen van stadsrechten onder Filips van de Elzas (1178) was deze speciale situatie van weinig betekenis in het dagelijkse leven van de Gentenaars.

Afb. 3. Nadat de stadsvesten bij een aanzienlijke uitbreiding van de versterkte stad in deze zone een heel eind naar het westen opgeschoven, verving de Brugsepoort zowel de Turrepoort bij de Poel als de poort bij de Hoofdbrug over de Lieve. Notitie van betaling in 1370 voor de afbraak van de poort en werken aan de brug in Nicolas en Prevenier (1999).

Stippen we nog even aan dat de Hoofdbrug ouder kan geweest zijn dan de Lieve die ze overbrugt. Immers, voor dat kanaal maakte men halverwege de dertiende eeuw in de hier besproken zone gebruik van een oude Leie arm (5). Eenmaal over de brug en door de poort kwam men via een tweede brug, de 's Gravenbrug, nu Vleeshuisbrug over de nu nog bestaande Leie, in de portus, de eigenlijke stad. Daar had je meteen de Hoogpoort, naam die niet op nog een poort slaat, maar afgeleid is van portus (poort) in de betekenis van stad. Ook in Gent had men het in officiële documenten over de wetten of 'voorgeboden' van de 'poort' (stad). Gysseling (1954) vertaalt de Hoogpoort dan ook als 'de hoge stad'. Iets wat topografisch klopt.

Tot slot nog dit: Hoofdbrug is nog steeds de officiële naam (afb. 3), maar velen zullen ze beter kennen als Onthoofdingsbrug, naar een aloude stadslegende, mooi maar gruwelijk. We vinden ze uitgebeeld op een zeventiende-eeuws schilderij van Pieter Pieters in de collectie van het STAM en ook op de gravure van Hondius uit dezelfde tijd, te zien in bijgaand artikel over een huis aan de voet van de brug. De naam Hoofdbrug betekent belangrijkste brug (zie ref. 1). Dat is evident, maar het is allesbehalve duidelijk waarom precies deze brug de belangrijkste zou geweest zijn. En dat nu uitgerekend de poort bij deze brug in de vergetelheid geraakte...!

Referenties

- 1 Gysseling, M. (1954). *Gent's vroegste verleden in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, De Standaard, p. 49.
- 2 Van Werveke, H., Verhulst, A.E. (1960). Castrum en Oudburg te Gent. In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jg. 14, p. 3-59; Nicolas, D., Prevenier, W., 1999, *Gentse Stads- en Baljuwsrekeningen 1365-1376*, Brussel. Kon. Academie van België – Kon. Commissie voor Geschiedenis, p. 50 en 154 (stadsrekeningen van 1344-134, 1366-1367 en 1370-1371 in Archief Gent, reeks 400).
- 3 Lijst van de uitgaven van stads- en baljuwsrekeningen van Gent bij Nicolas en Prevenier, 1999, p. V en VI. Op deze en nog één andere uitzondering na – de uitgave door Alfons Van Werveke, postuum in 1970 - werden de rekeningen allen in druk gegeven in de periode 1874-1900.
- 4 Van Werveke, A. (1908), *Gentsche stads- en baljuwsrekeningen 1280-1336*. Register, Gent, Vyt, p. 1293-1294.
- 5 Gelaude, F. (2018). *De vroege hydrografie van de stad Gent*. Universiteit Antwerpen. Onuitgegeven scriptie, p. 86.

Maak reclame voor GT!

*Ghendtsche Tydinghen is veel te weinig bekend.
Zelfs mensen die zich bijzonder interesseren aan onze
stad weten dikwijls niet dat dit tijdschrift bestaat...
En nochtans: voor wie een woordje wil meepraten over
de Gentse geschiedenis is GT een absolute must.*

Mond tot mond reclame is de beste publiciteit!